

Vjekoslav Karas, prvi karlovački školovani slikar

(Karlovac, 19. svibnja 1821. – Karlovac, 5. srpnja 1858.)

Vjekoslav Karas (Karafs, Karass, Karasz), rođen je u Karlovcu u skromnoj obrtničkoj obitelji krojača Josipa Karasa i Barbare, rođ. Čemer. Već je kao desetogodišnji dječak bio zainteresiran za slikarstvo, s kojim se prvi put susreo oko 1831. kod slikara svetačkih slika Čeze. Prva praktična znanja stječe kod karlovačkih soboslikarskih obrtnika. Od 1835. naučnik je kod soboslikara Kopfīve (Čezina bivšega pomoćnika), potom kratko uči stolarski zanat kod nekoga stolara (koji ubrzo napušta) te od 1836. do 1838. u radionici karlovačkoga slikara Fridricha Hemerlitzza (Fridrika Hamerlića) intenzivno uči slikati.

Svojim prvim uljem na platnu (1838.), rađenim prema bakrorezu te ponuđenim kao zgoditak na lutriji, privukao je na sebe pozornost Čeha Franje Kosa von Kossena, pukovnika. Osvjedočen u Karasov talent postaje mu pokroviteljem do svoje smrti (1843.) te uspijeva zainteresirati za školovanje mladog "ilirskog slikara" i imućne rodoljube iz Karlovca i Zagreba. U Karlovcu je stvoren odbor za pomoć mladom umjetniku, s predstavnicima narodne ideje u vrijeme preporodnog pokreta. Angažiran je bio i zagrebački biskup Juraj Haulik, barun Franjo Paumgarten, a za skrbnike su izabrani Dragutin Klobučarić kao predsjednik, Nikola Vraniczany i Anton Čop kao "protipazitelji" te Anton Pfeifinger "pjeneznik". Karas je bio istovremeno ganut i oduševljen svim srdačnim domoljubima koji su mu odlučili pomoći.

Nakon što je prikupljen novac, skrbnici šalju na usavršavanje sedamnaestogodišnjeg Karasa u Firencu, kamo stiže 24. 11. 1838. Napustivši Firencu u srpnju 1841., boravi nekoliko mjeseci u Sieni te posjećuje Peruggiu i Assisi. Od studenoga 1841. do prosinca 1847. nastavlja školovanje u Rimu gdje je dobio na korištenje atelje u tornju palače Venezia. Nekoliko svojih radova poslao je u Karlovac, no one među Karlovčanima nisu izazvale neko oduševljenje. Za posjeta Hrvatskoj, od srpnja do prosinca 1844., prihvaća ilirske ideje. Ponovo se vraća u Rim 1845. godine.

Budući da skrbnici nisu uspjeli prodati njegove slike, ostao je bez potpore te je njegov povratak u domovinu bio neizbježan. Zadržava se pet mjeseci u Trstu. Preko Rijeke se 25. svibnja 1848. vraća u Karlovac. U gradu nailazi na uzavrelu atmosferu, te aktualne političke događaje. Tijekom 1849. godine putovao je po Dalmaciji, a na kraju studenog iste godine seli se u Zagreb. Zalaganjem Ivana Kukuljevićevića Sakscinskog, dekretom od 20. studenoga 1849. godine, Karas je imenovan privremenim risarskim učiteljem šegrtske škole u Zagrebu. Posredovanjem Kukuljevića, osnovano je Društvo za hrvatsku poviestnicu 1851. godine koje ga je početkom lipnja 1851. uputilo u Bosnu sa zadaćom "da snimi nošnje i predjele", a I. F. Jukić pozvao da portretira Omer-pašu Latasa. Od travnja 1852. do prosinca 1856. naizmjenice živi u Karlovcu i Zagrebu. Potaknuti vrhunskim Omer-pašnim portretom, Karlovčani su počeli naručivati njegove portrete, tako da to razdoblje možemo smatrati njegovim najuspješnijim djelovanjem. U sačuvanom umjetnikovom opusu nižu se portreti građanki i građana Karlovca. Ti se radovi smatraju vrhuncem hrvatske portretne umjetnosti, odnosno vrhuncem našeg slikarstva 19. stoljeća.

U godinama koje dolaze nezadovoljstvo postignutim, nedostatak poticaja i narudžbi, sve veća bijeda te navodna neuzvrćena ljubav prema Ireni Türk, pridonose Karasovim klonućem.

Krajem 1856. godine na poziv biskupa Strossmayera odlazi u Đakovo i tamo se zadržava do sredine 1857. godine. Poslije pokušaja suicida, polovinom 1857., biskup otprema Karasa natrag u Karlovac. Još godinu dana Karas je teško izdržavao duševne borbe, a onda skončao svoj život u nabujaloj rijeci Korani, 5. srpnja 1858. godine.

Karasova se sudbina prosuđuje kao tipično hrvatska, poglavito zbog nerazumijevanja okoline. Nezadovoljan rezultatima, slike uglavnom nije potpisivao niti datirao te se ne zna

njegov cjelokupni opus. Ipak, Karas se smatra začetnikom novijega hrvatskoga slikarstva te suvereno drži status "prvog ilirskog slikara" i prvog domaćeg školovanog slikara. Pojedinci su ga podržavali, no njegovo slikarstvo nije bilo prihvaćeno što nam dokazuje činjenica da karlovačke društvene elite nisu bile spremne prihvatiti nova kulturna strujanja i da su Karlovčani u krajnjoj liniji bili "snobovi" koji su više cijenili strane slikare.

Karas se, prema Franji Kuhaču, za boravka u Rimu i glazbeno školovao. Svirao je flautu i gitaru, bavio se glazbenom teorijom, skladanjem (solo pjesme i 38 skladbi za zbor, na pretežito rodoljubne tekstove) i pisanjem pjesama na talijanskom i hrvatskom jeziku. Vrativši se u Karlovac, pjevao je od 1854. dionicu prvoga basa u oktetu kojeg je u svojoj rezidenciji okupio Dragutin (Dragojlo) Kušlan, a vodio Oton Hauska. Nakon razlaza toga sastava, sam je okupio novi pjevački sastav (zbor) koji je muzicirao u njegovom stanu. Skladbe su većinom za četveroglasni muški zbor bez pratnje, budnice, davorije, napitnice, zdravice i druge prigodnice. Zborne su popijevke dvodijelne građe, žive ritmike, harmonijski jednostavne, zasnovane na trozvučju, melodijski bliske narodnomu melosu.

Karas je za života jednom izlagao slike u Karlovcu i nekoliko puta u Zagrebu. Posmrtno su mu priređivane brojne izložbe u Karlovcu, Zagrebu, Beogradu, Pragu...

Njegova korespondencija, crteži i dokumentacija čuvaju se u Arhivu HAZU.

Podignut mu je spomenik u jednom od karlovačkih parkova 1973. godine (rad K. Angelija Radovanija i N. Šegvića). Slikar se nadvio nad svoja djela, prikazan u razigranim plohama svojih slika. Zamišljen je, kako sam autor kaže, "kao intiman spomenik, a prirodni okoliš dao mu je potrebni okvir". Njegovim su imenom nazvane i galerije u Karlovcu i Zagrebu.

Izvori:

<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=182>

<https://repozitorij.hrstud.unizg.hr/islandora/object/hrstud%3A948/datastream/PDF/view>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30422>

<https://visitkarlovac.hr/vjekoslav-karas/>

Slučaj Vjekoslava Karasa

"Roditi se u Karlovcu u međuvremenu napoleonskih ratova i Ilirizma kao jedno od sedmero djece siromašnog malog krojača, uz to biti izrazit slikarski talent, a takav htjeti živjeti slikarski, sa slikarstvo i od slikarstva, značilo je sasvim sigurno doživjeti i svoju Kalvariju...

... U odnosu prema ostaloj Hrvatskoj, i ne samo prema Hrvatskoj, Karlovac je tada cvao kao nikada niti prije niti poslije. Ukopana u ravnici među četiri rijeke, ta se negdašnja tvrđava "na rubu Evrope" pretvorila u bujnu poslovnicu koja se je nametnula kao najpogodnija spona između slavonskog i podunavskog zaleđa, te njihovih naravnih ventila na Jadranu. Promećurni unuci mušketa i graničara pretvorili se u spretne trgovačke barone... Kasta novopečenih karlovačkih gavana razmeće se u stilu naboba. Što je to, recimo, cigaru paliti pedesetačom. U toj plodnoj no i malaričnoj nizini. "Žabariji", kako ju je prvi nazvao knez i pjesnik Franjo Krsto Frankopan spremajući se na Austriju... Na cestama je burno od foringaša i njihovih pratilaca, a Kupa se crni od lađa i šlepova krcatih slavonskim i bosanskim drvom, banatskom pšenicom, podravskim i baranjskim volovima. Sve se to slijeva u karlovačka skladišta, otkle će se pretovariti na koliju što dnevno putuje preko Kapele za Senj, a Lujzijanom do Rijeke, na sredozemna tržišta...

... Slabunjavi krojačev sin biva junak dana, o njemu se iznenada proču ne samo u Karlovcu, već i u Zagrebu. Doduše, i do tada se znalo kako marljivo pomaže saboslikarima u njihovim finijim poslovima i da riše cvijeće na ružičastim papirima koje prodaje čestitarima za sitnu paru, a utržak da pretvara u nove boje i papir nastojeći ostvariti obličja roditelja i sestara, ali sada će učiti u pravih majstora da bi postao pravi slikar koji će proslaviti i sebe i Karlovac...

... Vrata u slikarski Eldorado otvorena su. Italija sa svojim riznicama najviših dostignuća kista i dlijeta dobrotivo pruža što je potrebno mladom čovjeku iz Hrvatske, i da bi se dostao slikarske meštrije, i da bi proširio stvaralačke horizonte. Već s prvim njegovim radovima učitelji su zadovoljni, hvale ga, pišu preporuke. Međutim, prvi zanos Karlovčana kao da se nekako potulio. Ma koliko da su pohvale rimskih stručnjaka jasne, gospoda u Karlovcu nisu zadovoljna. Shvativši Karasa kao svoju svojinu, koja bez njih ne bi bila ništa, prinosnici su iz Rima očekivali laskavu poniznost, neprekidnu zahvalnost, no pravo to je što Karas ne zna, ne može, vjerujući da se najbolje odužuje uspjehom i djelima...

... Ukratko, svaki od mecena smatra i svojim pravom i svojom dužnošću da skrbnički zauzme stav znalca, a svoja mudrovanja savjesno prilažu "gaži", koja Karasu jedva dostaje za slikarske potrepeštine i najposnije životarenje. Ali Karas zna što hoće, radi i polugladan, kloneći se svega što bi dalo i najsitniju priliku, koja bi ga mogla lišiti pomoći...

... Raskorak je ipak tu, ne pomažu niti najbolje svjedodžbe. Karlovčani sve odlučnije traže crkveno slikarstvo, no Karas se pravi gluh, nema ni smisla ni volje za tu stranu palete... Konci su nategnuti, puckaju. O nekoj povišici pomoći koju Karas moli, niti govora, kakva povišica. Karas se mora vratiti kući, pošto je zanimanje za njega i njegovo slikarstvo ohladilo, upravo, rasplinulo se...

... Sad se događa ono, što je uveliko doprineslo Karasovoj preranoj smrti. Usudio se zaljubiti u gospođicu Türk, kćerku jednog od najbogatijih karlovačkih veletrgovaca. Možemo zamisliti kako je to popratio cehovski konzervativni Karlovac, gdje je strogo obilježeno što tko može i smije, prema ključu staleške pripadnosti. Takva krojačka ništica, slikarski goljo, malone protuha, i drznuo se baciti oko na damu čija je karijera gotovo već odlučena jer će se udati za jednog od austrijskih aristokrata, koji Türkove milijune oblijeću poput gladnih trutova. Pa sami konji te djevojka, prema sigurnom računu, vrijede oko deset hiljada forinti, i jedan Karas...

... Duboko u njemu rastu tamni nemiri, uklješten, jedva da još i takne platno. Epizoda sa Strossmayerom, kad je banuo u salon, (gdje je Strossmayer upravo kartao), krvav, razbarušen, u stvari je početak kraja. Strossmayer mu je doduše voljan pomoći, ali da trpi u svojoj blizini čovjeka koji mu pravi skandale, to ne može otpjeti, niti ne pokušavajući da shvati. Opet Karlovac...

Skok u Koranu, ma kako tragičan, gotovo da je logičan. Došetavši se na Gostinju, (Gažansko polje), ispružio se na travi više "koševa" nad onim tamnim provalijama tik uz obalu. Pred sumrak, osjetivši "svoj trenutak", skoči, ostavivši na travi pelerinu, a jato djece, koja se u blizini igrala pasući krave, razbježe se, vičući, kućama. No jedan osta, uze pelerinu, a u pelerini lisnicu s pasicom i oproštajnim pismom.

Nad Karasovim grobom otpjeva mu tužaljku kružok prijatelja. U tom kružoku Karas je dirigent i prvi tenor, a tužaljka je njegova, Karasova, skladba. Uskladivši je, ispisao je i dionice za pojedine glasove, jedino nije onu za prvi tenor..."

Stjepan Mihalić

Izvor: Mihalić, S. Slučaj Vjekoslava Karasa.// Karlovački tjednik. Svjetlo : Prilog za kulturu, nauku i umjetnost. XIV, br. 43. (28. 10. 1965.), str. 8, 9.